

Koning Albert I en het Vlaams minimumprogramma

LODE WILS

In een uitvoerig artikel stelt Dr. Gita Deneckere “dat de realisatie van het minimumprogramma actief door de koning gestimuleerd werd”.¹

In mijn boek *Honderd jaar Vlaamse Beweging, II, 1914-1936*² had ik aangetoond dat Albert I zich met grote hardnekkigheid verzette tegen dat programma van volledige officiële vernederlandsing van het Vlaamse land, dat door uitgeweken flaminganten in Nederland was opgesteld tijdens de Eerste Wereldoorlog. De koning droeg er veel toe bij dat de verwezenlijking van dat programma twintig jaar aansleepte, tot aan de taalwetten op het gerecht in 1935 en op het leger in 1938. Ik schreef dat in hoofdzaak hieraan toe, dat Albert de liberale opinie was toegedaan, en de liberale opvatting deelde over een bekrompen klerikale Vlaamse Beweging, die een bedreiging vormde, zowel voor de eenheid van het land als voor de intellectuele ontwikkeling ervan.³

Daartegen schrijft Deneckere: “De door de verzuilingsgedachte bepaalde visie van Wils op de Vlaamse beweging is een eenzijdige voorstelling van de werkelijkheid, en al te personalistisch wat de rol van de koning betreft”; die visie steunt op een “a priori”, “Wils vooronderstelt” anti-Vlaamsgezindheid bij de koning⁴, “terwijl nieuwe bron-

1. G. DENECKERE, Turbulentie rond de vernederlandsing van de Gentse universiteit na de eerste wereldoorlog. Analyse van een besluitvormingsproces, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, jg. 48, 1994, blz. 201-231.

2. L. WILS, *Honderd Jaar Vlaamse Beweging, II, 1914-1936*, Leuven, 1985, in het bijzonder blz. 69-85 en blz. 169.

3. Alberts weigering om het Nederlands in het leger te erkennen was ook ingegeven door zijn wil om de officieren te behagen die een steunpilaar voor de dynastie waren: “C’est faire éclater parmi les 5000 officiers un mécontentement dont je ne prends pas la responsabilité”, zegde hij in de minister-raad van 1 februari 1918. Zie L. SCHEPENS, *Koning Albert, Charles de Broqueville en de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1982, blz. 162.

4. Albert was bij de bevrijding in november 1918 geen onbeschreven blad meer. Hij had zich al tijdens de oorlog met kracht verzet tegen de naleving van de wet op het taalgebruik in het leger en tegen de pogingen van katholieke ministers om beloften aan de vlaamsgezinden te geven voor na de bevrijding. De vlaamsgezinde agitatie in het leger had hij onderdrukt met onwettige middelen. In zijn gesprekken met de Franse militaire attaché in augustus 1917 gaf hij de schuld van de ontevredenheid onder de soldaten aan de katholieke politici en de geestelijkheid die ophitsten en passies uitbuitten; A. DUCHESNE, *Les archives de la guerre et de la marine à Paris et l’histoire de la Belgique*, Bruxelles, 1962, blz. 130-131. L. WILS, *Flamenpolitiek en aktivisme. Vlaanderen tegenover België in de Eerste Wereldoorlog*, Leuven, 1974. R. BOIJEN, *De Taalwetgeving in het Belgische Leger (1830-1940)*, Brussel, 1992, blz. 63-117.

nen in het Archief van het Koninklijk Paleis een andere visie ondersteunen: het onder controle houden van polarisatie in de taalstrijd was prioritair voor de koning” (blz. 202-205).

Natuurlijk dat de koning de polarisatie in de taalstrijd onder controle wilde houden. De vraag is: hoe? Door de Vlaamsgezinden te bevredigen, of hun tegenstanders?

De nieuwe bronnen in het Archief van het Koninklijk Paleis die Deneckere bedoelt, waren al vroeger gebruikt door M.R. Thielemans, die in verschillende artikels had gewezen op de enorme invloed van Albert, op zijn heel sterke liberale oriëntering, op zijn krachtig vasthouden aan een Franstalige universiteit in Gent en zijn even krachtig verzet tegen Nederlandstalige legereenheden.⁵ Daarop en op andere archieven en publikaties had ik mijn betoog gesteund. Welke nieuwe gegevens voegt Deneckere hieraan toe, die iets leren over de opvattingen en/of het optreden van de koning? Heel weinig; ik zal ze allemaal weergeven.

Voor het eerste grote debat in de Kamer over de taalkwestie, naar aanleiding van de interpellatie van Frans Van Cauwelaert, Aloïs Van de Vyvere en Alfons Van de Perre in mei 1918, riep de koning de minister van Kunsten en Wetenschappen Alphonse Harmignie bij zich. Hij had zich door zijn secretaris Max-Léo Gérard een nota over de taalkwestie laten bezorgen waarin gewaarschuwd werd tegen toegevingen van de Vlaamse Beweging; een exclusief nederlandstalige universiteit was ondenkbaar; de Waalse Beweging moest integendeel ontzien worden, die dreigde te radicaliseren naarmate de flamingantische eisen ingewilligd werden. Gérard onderhield nauwe banden met de liberale Luikse senator Remouchamps, de secretaris van de ‘Assemblée Wallonne’ (G. Deneckere, blz. 206 en 209).

Hieruit leren we twee dingen: een bevestiging dat de afwijzing van het minimum-programma door de regering in antwoord op de interpellatie van de drie Van’s, wel degelijk de opinie en de wil van de koning weergaf; en dat de bekende heel uitgesproken tegenstand tegen dat programma vanwege de liberale Luikenaar Gérard, (mede) op wallingantisme berustte.

Nu was er tussen liberalisme en wallingantisme destijds even weinig verschil als nu tussen francofoon liberalisme en FDF. Ze waren alle twee voorstander van de één-taligheid van Wallonië en de tweetaligheid of beter de zo groot mogelijke Frans-taligheid van Vlaanderen. Alleen gebruikten de wallinganten een extra argument,

5. M.R. THIELEMANS, Le roi Albert et Georges Theunis, premier ministre, in: *Handelingen van het colloquium Koning Albert*, Brussel, 1976, blz. 317-329 en: La chute du gouvernement d’union nationale et la formation du cabinet Theunis, 1921, in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, jg. 57, 1979, blz. 364-393.

dat de andere liberalen niet gebruikten, dat namelijk de officiële Nederlandstaligheid of zelfs maar tweetaligheid van Vlaanderen een onrecht tegen de Walen betekende, die dan geen ambtenaar of officier meer konden worden.

Zoals Albert al in 1912 begrip had getoond voor de *Lettre au Roi* van Destrée, “*il nous ont pris la Flandre*”, zo deed hij nu opnieuw. Want zoals M.R. Thielemans vaststelde: “*Le caractère du roi Albert tel qu’il se dégage de sa correspondance permet de penser que le Souverain ne tolérerait, parmi ses collaborateurs directs, que des personnes dont les idées s’accordaient parfaitement aux siennes. Lorsque les vues d’un de ceux-ci s’écartaient de ses conceptions personnelles, il était aussitôt éliminé de son entourage*”.⁶ Gérard kreeg integendeel een beslissende invloed op de regeringsvorming en de regeringsprogramma’s tijdens de volgende jaren.

Nu de andere nieuwe gegevens uit het artikel van Deneckere.

Al vóór 4 maart 1921 heeft Albert “*verscheidene bisschoppen benaderd... om de clerus op het Vlaamse platteland tot matiging aan te sporen in zijn flamingantisme*”. (blz. 205-206). Dus om er zich over te beklagen dat de geestelijkheid, op voorgaan van bisschop Rutten van Luik, steun gaf aan het Vlaams minimumprogramma, en om die steun te doen beëindigen.

Het was tegen het advies van eerste minister Theunis – nochtans zijn creatie en zijn gewezen medestudent aan de Militaire School – dat Albert een delegatie ontving van de ‘Ligue Nationale pour la défense de l’Université de Gand et la liberté des langues’; de voorzitters van Kamer en Senaat weigerden de delegatie te ontvangen.⁷ Jacques Pirenne, “*de spilfiguur in de anti-Vlaamse oppositiebewegingen van het Interbellum*”, zoals Deneckere hem noemt, was privéleraar van de kroonprins Leopold. Hij verzette zich publiek zelfs tegen de gedeeltelijke vernederlandsing van de Gentse universiteit die de regering voorstond in 1923. Hoewel de minister van onderwijs Nolf – een andere creatie van de koning, aangetrokken omdat hij tegenstander was van een volledige vernederlandsing – zich daarover beklaagde, en hoewel zelfs Gérard de aandacht van de koning erop vestigde dat aan “*les personnes qui touchent au service du Roi... beaucoup de réserve est toujours imposée*”, legde Albert aan Pirenne geen stro in de weg. Pirenne kon daarna zelfs vanop een kiosk op de Kouter in Gent “*een redevoering afsteken*” op een betoging voor de

6. M.R. THIELEMANS, *La chute...*, o.c., blz. 376.

7. De tekst van Deneckere (blz. 216-217) is onduidelijk. Ze schrijft: “*Albert en Theunis kwamen op 25 januari 1923 tot het compromis dat de delegatie zou ontvangen worden*”, mits de kwetsende uitdrukkingen uit haar verzoekschrift te schrappen. Maar dan volgt: “*Strubbelingen in Gent in de namiddag van 26 januari 1923 zorgden ervoor dat Theunis bakzeil haalde*”. Trok hij dan zijn toegeving terug, en ontving de koning de delegatie tegen zijn uitdrukkelijk verzet in?

‘Ecole des Hautes Etudes’ en tegen de gedeeltelijke vernederlandsing van de universiteit. Hij zette zijn campagne zodanig voort, dat die andere felle tegenstander van het minimumprogramma, de liberale partijleider Paul Hymans, hem naar aanleiding van zijn optreden terzake in 1931 een “*bezetene*” noemde (blz. 218-219 en 229). Maar deze “*possédé*” was leraar van de kroonprins gebleven en later werd hij ook nog zijn secretaris toen die koning Leopold III geworden was, en in zijn *Mémoires* zou hij triomfantelijk verhalen hoe hij zijn zin had kunnen doen.

Ziedaar de enige nieuwe gegevens die Deneckere ons mededeelt over de opvattingen en de houding van Albert I betreffende het Vlaams minimumprogramma. Ze bevestigen alleen de veel talrijkere en doorslaggevende teksten die door Thielemans en mijzelf werden gepubliceerd, en waarvan geen enkele door Deneckere wordt weerlegd; de grote meerderheid vermeldt ze zelfs niet.

Hoe is het dan mogelijk dat de auteur besluit “*dat de realisatie van het minimumprogramma actief door de koning gestimuleerd werd*”? Ten eerste omdat ze niet weet wat het minimumprogramma was. Ze denkt blijkbaar dat het inhield: hoger onderwijs in het Nederlands ‘naast het Franstalige’ in Vlaanderen. Dat was het programma dat de koning, de liberalen en de wallinganten zegden aan te hangen – maar waarvan ze toch zo lang mogelijk, tot 1923, de verwezenlijking uitstelden. Maar het minimumprogramma hield in ‘de Nederlandse ééntaligheid van Vlaanderen evenzeer als Wallonië eentalig was’. Met de volledige vernederlandsing van de Gentse universiteit als een hoofdpunt. Daar was de koning een hardnekkig tegenstander van, evenals van Nederlandstalige legereenheden. En zelfs van de Nederlandse ééntaligheid van lager en middelbaar onderwijs, en de gelijkberechtiging van het Nederlands en het Frans in de administraties, was hij zozeer tegenstander dat hij de regering Renkin ontsloeg in 1932, nadat ze dat tegen zijn wil door het parlement had laten gaan. Albert wilde ten hoogste gelijkheid tussen het Nederlands en het Frans ‘in Vlaanderen’ – maar zelfs dat niet in het leger.

Ten tweede is voor Deneckere het feit dat de koning zeer bekommerd was om de taalkwestie en zich daarover liet voorlichten (door Franstaligen), een bewijs dat hij dus niet tegen het minimumprogramma was. In mijn ogen verklaart dat juist waarom hij er zo fel en zo hardnekkig tegen was: omdat hij er veel schrik van had. Ten derde lijkt Deneckere te denken dat het gekende feit dat de koning herhaaldelijk het ontslag van een regering weigerde, haar thesis staaft. Albert wilde de socialisten en de Vlaamse christen-democraten uit de regering houden. Vooral wilde hij vermijden dat die twee samen zouden regeren, omdat ze inzake buitenlandse en militaire politiek evenmin als in sociaal-economisch en taal-opzicht betrouwbaar waren in zijn ogen. Het is ook maar éénmaal gebeurd dat zij de regering vormden, het kabinet (Prosper) Poulet – (Emile) Vandervelde, en dat

liet hij binnen het jaar vallen, samen met de frank.⁸ De koning wilde dus een regering van liberalen met conservatieve niet-Vlaamsgezinde katholieken. Maar die hadden geen meerderheid in het parlement zonder de Vlaamse christendemocraten waarmee de conservatieven trouwens verbonden waren. Albert heeft bij de verkiezingen van november 1921 getracht, samen met de aartsbisschop kardinaal Mercier, om Frans Van Cauwelaert, de vader van het minimumprogramma, af te zonderen in de marge van de katholieke partij. Dat mislukte, want Van Cauwelaert kreeg de grote meerderheid van de Vlaamse katholieke kamerleden achter zich. Dus heeft Albert alleen maar de vlaamsgezinde invloed in de regering kunnen minimaliseren, maar niet uitschakelen. Hij heeft de verwezenlijking van het minimumprogramma ernstig kunnen vertragen, maar niet totaal kunnen beletten.⁹

De liberale partij was zo fel anti-Vlaamsgezind, dat ze voortdurend protesteerde tegen de broksgewijze verwezenlijking van het minimumprogramma. Haar ministers namen herhaaldelijk ontslag om die verwezenlijking te stoppen, maar in een aantal gevallen 'hoopten ze' dat de koning het ontslag wel zou weigeren. Want dan hadden ze de klerikale Vlaamsgezinden toch weer afgeremd, tegelijkertijd hun anti-flamingantische strijdbaarheid getoond tegenover hun achterban, en bovendien hun portefeuille gered in de regering waarvoor eigenlijk geen alternatief bestond. Deneckere schrijft zelfs dat "*Hymans triomfeerde*" wanneer de koning zijn ontslag weigerde (blz. 225). Maar tegelijk lijkt ze in die weigeringen weer een bewijs te zien dat de koning niet tegen het minimumprogramma was.

Tenslotte schrijft Deneckere (blz. 204 en 218) dat Albert, verre van de katholieke partij door zijn politiek te scheuren, zoals ik aangetoond heb, integendeel bekommerd was om de eenheid van die partij. Volledig akkoord: de koning stelde alles in het werk om de eenheid te bevorderen van een katholieke partij waaruit de flaminganten zoals een Van Cauwelaert zouden buitengesloten zijn.

EM. PROF. DR. LODE WILS
DE GRUNNELAAN 14, B-3001 HEVERLEE

8. "Liet" kan twee betekenissen hebben: actief doen vallen, of niets doen om een val te beletten. Het is de tweede betekenis die ik hier bedoel. Maar ook dat is een heel opvallende houding voor een koning.

9. Zie: L. WILS, Bormsverkiezing en Compromis des Belges. Het aandeel van regerings- en oppositiepartijen in de taalwetgeving tussen beide Wereldoorlogen, in: L. WILS, *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en Geschiedenis*, Leuven, 1994, blz. 321-383.